

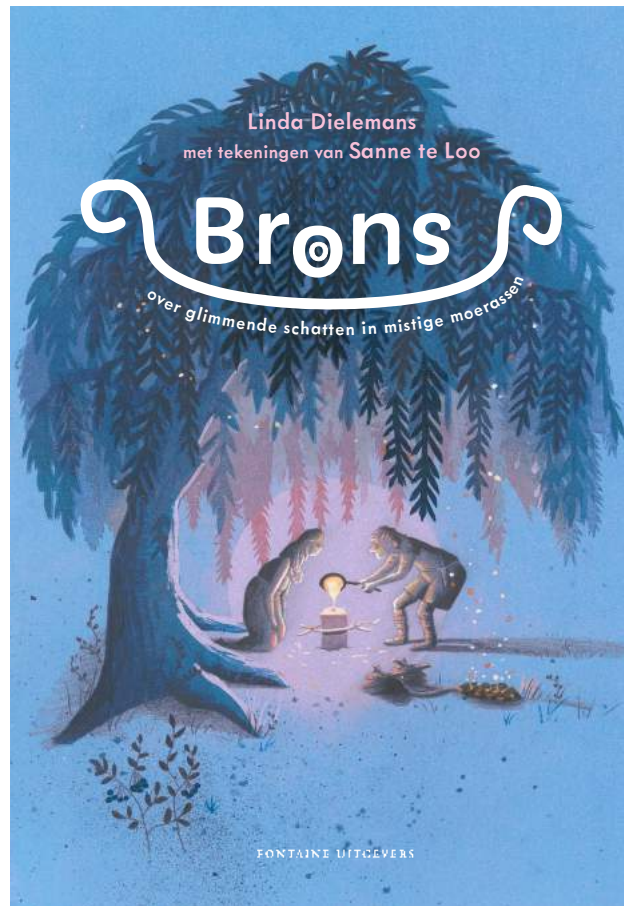
LESBRIEF BRONS

over glimmende schatten in mistige
moerassen

Denk aan het meest waardevolle dat je hebt. Het allerduurste, het allermooiste, het meest bijzondere. Dat zou je niet weggooien. Nooit van je leven. Maar in de bronstijd, zo'n vierduizend jaar geleden, was dat precies wat mensen deden. Brons was ontzettend kostbaar, en toch verdwenen prachtige sieraden en glimmende zwaarden in moerassen en rivieren.

Dit boek vertelt het betoverende verhaal van brons. Een verhaal vol spannende gebeurtenissen, geheimzinnige plekken en prachtige voorwerpen van duizenden jaren geleden. Je gaat met archeologen mee op onderzoek en ontdekt het grootste mysterie van de bronstijd: waarom gooiden mensen hun meest waardevolle spullen weg?

Auteur: Linda Dielemans • Illustraties: Sanne te Loo • ISBN: 978-90-5956-894-5

HET GESPREK

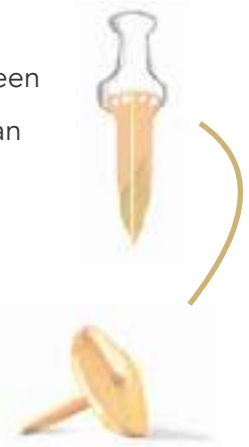
- Laat het omslag van het boek zien en lees de flaptekst voor. Vraag de leerlingen naar hun verwachtingen. Wat weten ze al over het onderwerp? Weten ze welke voorwerpen bij hen thuis van brons zijn gemaakt? Wat vinden ze daarvan? Wat voor materiaal is het? Glanzend? Mat? Stevig? Zacht? Laat ze een bronzen of koperen voorwerp meenemen naar school. Hiermee kunt u oefening 3 van Verborgen Geschiedenis uitvoeren.
- Bespreek de opbouw van het boek met de leerlingen. Informatieve teksten worden afgewisseld door fictieve teksten die zijn geschreven vanuit het gezichtspunt van de voorwerpen. Wat vinden de leerlingen van deze techniek? Laat ze nu zelf ook op deze manier een stuk tekst schrijven. Zie daarvoor oefening 2 van Verborgen Geschiedenis.
- Linda Dielemans brengt in het boek meerdere keren ter sprake dat brons een kostbaar materiaal was. Toch zijn er veel bronzen voorwerpen gevonden. De gebruikers hebben deze dus op enig moment weggegooid. De schrijfster vergelijkt dit met het weggooien van een splinternieuw mobieltje. Hebben de leerlingen een idee waarom de kostbaarheden in het water of moeras terecht zouden zijn gekomen?

VERBORGEN GESCHIEDENIS

1. Wetenschappers hebben verschillende theorieën over waarom de bronzen bijlen, wapens en sieraden zijn weggegooid. Lees hierover onder andere het fragment 'Ver van huis' op bladzijdes 46 t/m 47, 'Meer dan mooi' en 'Een natte plaats' op bladzijdes 51 t/m 55 en 'Met de stroom mee' op bladzijde 110 t/m 111. Wat vinden de leerlingen het meest geloofwaardig? Zouden de spullen geofferd zijn aan de goden? Of zouden de tewaterlatingen dienen om jezelf schoon te spoelen van schuld? Wat is een andere manier om ervoor te zorgen dat je een fout goedmaakt?
2. Lees *Het begin*. Vraag de leerlingen nu om een levensloop te schrijven van een punaise, waarbij zij de levensloop ook beschrijven vanuit het gezichtspunt van het materiaal. Wat is hij/zij vooraf geweest? Wie komt hij tegen? Welke avonturen beleefde hij? En hoe voelde hij zich? Laat enkele leerlingen hun verhaal voorlezen in de klas. Bundel de verhalen eventueel.
3. Laat de leerlingen in duo's onderzoek doen naar voorwerpen die vandaag de dag van koper of brons zijn gemaakt. Wat voor voorwerpen komen ze tegen? Wat zijn de kosten? Is het materiaal tegenwoordig schaars of is er veel van te vinden? Na een half uur presenteren ze hun bevindingen aan een ander duo. Hebben ze dezelfde informatie gevonden? Of zijn er verschillen? Maak na 10 minuten nieuwe duo's. Wat kun je van elkaar leren?

TIP

Laat de leerlingen zich verdiepen in offerandes. Welke manieren zijn er allemaal om een god te vereren? Wat doen hindoes, moslims, christenen of boeddhisten om hun god te eren? Vraag de leerlingen hier een tekening van te maken.

DE MAKERS

1. Geef de leerlingen in groepjes van twee de opdracht om een korte biografie te schrijven van de schrijver of van de illustrator. Ze mogen deze biografie schrijven, maar ze mogen er ook een stripverhaal van maken.
2. Stimuleer ze om verder te kijken dan alleen woonplaats, leeftijd en beroep. Is *Brons* hun eerste boek? Hoe gaan ze te werk bij het maken van een boek? Hoe was de samenwerking? Enzovoorts.
3. Wissel de werken uit en laat de medeleerlingen feedback geven op het verhaal.

STEEN - KOPER - BRONS

De schoonheid van koper werd door toeval en door nieuwsgierigheid ontdekt. Lees hiervoor *Glimmende stenen* (vanaf bladzijde 17). Door te experimenteren met vuur en materialen werden kralen en later nog andere sieraden gemaakt. Ook maakten ze er gereedschap van, zoals een koperen bijl. Het materiaal was best zacht, waardoor een koperen bijl snel kapot kon gaan. De mensen gingen dus nog verder experimenteren. Ze ontdekten dat ze door de toevoeging van een klein beetje tin een heel stevig materiaal kregen: brons.

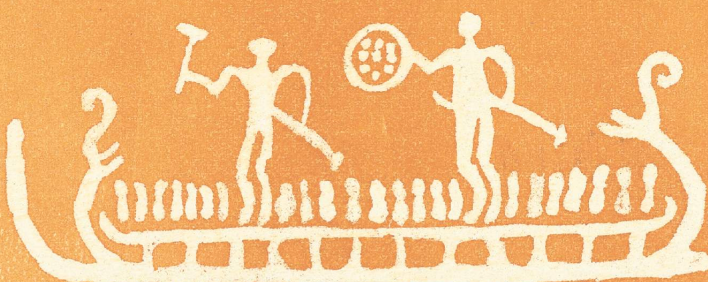
1. Experimenteren is belangrijk om nieuwe dingen te ontdekken. Kijk met de klas naar de video Zo ging dat vroeger - over brons maken. Vraag de leerlingen op te schrijven wat de verschillende stappen zijn die nodig zijn voor het proces. Laat ze daarna in groepjes samen de stappen bespreken en in de juiste volgorde zetten. Na afloop geeft u één leerling het woord. U gaat net zo lang door tot de stappen juist zijn. Vraag de leerlingen dan om er een infographic van te maken. Ze kunnen hiervoor een tool op internet gebruiken, bijvoorbeeld Piktochart.
2. Ook de perfecte bijl is niet 123 gemaakt. Bestudeer de verschillende manieren om een bijl te maken (bladzijde 74-75). Aan de bijl kon je door de vorm en versieringen zien waar hij vandaan kwam. Waaraan kun je tegenwoordig zien waar materiaal vandaan komt? En waar letten de mensen tegenwoordig op? Gaat het om kwaliteit of om een goede prijs? Is het belangrijk om te weten wie het gemaakt heeft (mogen er bijvoorbeeld kinderen aan werken) en wat het voor het milieu betekent?

INFOGRAPHIC

Een infographic is een visuele manier om informatie te geven. In een infographic is vaak meer beeld te zien dan tekst.

UITHUWELIJKEN

In het verhaal van Mare krijgt ze een bronzen speld. Lees het verhaal (bladzijde 56 tot en met 69) en bedenk wat jij zou doen als jij nu in haar situatie zou zitten. En schrijf een brief aan je ouders je waarin je uitlegt waarom je wel of niet met het huwelijksaanzoek akkoord gaat.

RUILHANDEL

In hoofdstuk 4 wordt verteld hoe brons steeds populairder werd. Iedereen wilde wel zo'n bronzen halsring of bijl. Omdat niet iedereen in de buurt woonde van een kopermijn of een bronssmid, werden andere mensen op pad gestuurd als iemand een halsring wilde. Dat deden die mensen niet voor niets, dus werden ze ook met het brons of met een dierenhuid betaald. Zo ontstond er een echte bronshandel.

- A.** Organiseer een ruilspel. Verdeel de klas in groepjes van vier tot vijf leerlingen en geef ze allemaal een punaise om mee te starten. De groep krijgt twee uur de tijd om de punaise door middel van handel om te ruilen voor iets wat meer waarde heeft. Het aantal ruilmomenten staat niet vast. Welke groep lukt het om van een punaise iets heel waardevols te maken?

B. Vraag de leerlingen om op een plattegrond van het dorp of stad aan te geven hoe hun reis is geweest. Wie wilde meewerken? Noteer per adres wat de ruil was. Waar was het antwoord nee? Wat was de beste ruil?
- Kijk in de klas de korte [video](#) over de schaarste van metalen. Laat de leerlingen daarna in groepjes van vier nadenken over een oplossing voor schaarste. Kunnen ze een campagne bedenken waardoor andere mensen zich ook bewust worden van de schaarste van een voorwerp of materiaal? Denk bijvoorbeeld aan fossiele brandstoffen. De campagne kan bestaan uit een poster om mensen op te roepen te demonstreren, maar ook uit een video over het onderwerp.

TIP

Lees bladzijde 49 over het meisje van Egtved en vraag de leerlingen om te bedenken hoe de onderzoekers zouden weten dat ze heeft gereisd? U kunt hiervoor als hulpmiddel de extra bijlage over isotopen-onderzoek downloaden.

EMOTIONELE WAARDE

Een voorwerp kan ook een emotionele waarde hebben. Dat betekent dat het voor jou persoonlijk heel belangrijk is, bijvoorbeeld omdat het van je oma is geweest. Vraag de leerlingen of zij een voorwerp hebben dat op die manier waardevol is. En laat het ze meenemen. Dit mag ook een foto zijn als ze bang zijn dat er iets mee gebeurt. Nu mogen de kinderen het verhaal vertellen van het voorwerp. Waar komt het vandaan? Van wie is het geweest? En waarom is het zo belangrijk voor hen? Kunnen zij zich voorstellen dat ze het voorwerp ooit zouden weggooien of offeren?

TIP

Laat de leerling - indien mogelijk - de eerdere eigenaar van het voorwerp interviewen. Welke waarde heeft het voorwerp voor hem/haar? Is dat dezelfde waarde? Of anders? Ga hierna het gesprek aan.

Lees het stuk over het Zwaard van Ommerschans voor (bladzijde 129 tot en met 138). Dit zwaard is onderdeel van een serie van zes zwaarden met prachtige versieringen. Bijzonder was dat deze zwaarden heel erg op elkaar leken, maar honderden kilometers van elkaar verwijderd gevonden zijn. Ze hadden geen greep en waren dus niet bedoeld om te vechten. Wetenschappers denken dat het een soort ideaalbeeld was van wat een zwaard moest zijn. Ze zullen hoe dan ook een prachtig verhaal hebben verteld.

Opdracht

De identieke zwaarden - waar het Zwaard van Ommerschans er één van was - tonen aan dat er vroeger al universele symbolen waren.

1. Bespreek met de leerlingen de symbolen in de wereld van nu. Welke symbolen kennen ze (denk bijv. aan de swoosh van Nike)? En waar staan die voor?
2. Laat de leerlingen nu nadenken over wat zij belangrijk vinden. Wat betekent familie voor hen? Zijn ze meer met dieren bezig of met mensen? Welke gebeurtenis heeft invloed gehad in hun leven? Welk symbool zou daar bij passen?
3. Maak nu een ontwerp van dit symbool. Hoe zou het eruit zien? Zou het iets zijn wat je bij je draagt, zoals een ring? Of is het meer een symbool dat alleen op een vlag staat?
4. Wat zijn de belangrijke momenten in je leven waarop het symbool zichtbaar moet zijn? Of zou het iets zijn wat niemand - behalve jij - mag zien?
5. Vraag leerlingen om hun eigen symbool te presenteren en bespreek de symbolen met elkaar.

TIP

Ontwerp samen een klasse-symbool. Wat is bijzonder aan jullie klas? En wat voor teken past daar bij? Teken of klei dit symbool en zet het voor de rest van het jaar duidelijk zichtbaar in de klas

WOORDGEVECHT

De meeste bronzen voorwerpen zoals bijlen en zwaarden waren echter bedoeld om gebruikt te worden. Zwaarden waren dus echt gemaakt om te doden. Gelukkig bestaat er ook een manier van vechten waarbij je elkaar geen pijn doet. Dat is een gevecht met woorden: het debat. Geef de leerlingen de opdracht om samen zo'n woordgevecht te houden.

Verdeel de klas in groepen voor het debat. Als onderwerp kunt u voor een vraag van bladzijde 3 kiezen en dan met name de vraag of een perfecte kwaliteit van materiaal mag worden geproduceerd ten koste van een bepaalde doelgroep. Groep 1 moet argumenten vinden waarom kwaliteit nog steeds het belangrijkste is, groep 2 neemt het op voor het milieu en groep 3 zegt dat het materiaal mens- en diervriendelijk gemaakt moet zijn. Geef de leerlingen 30 minuten om het debat voor te bereiden. Ze mogen hiervoor zowel offline als online onderzoek doen.

ONDERZOEK

1. Laat de leerlingen één van bijgevoegde foto's van gebruiksvoorwerpen uit de prehistorie kiezen.
2. Nodig ze nu uit om eerst zelf een verhaal te bedenken over het voorwerp. Waar zou het vandaan komen? Uit welke tijd is het? Waarvoor zou het zijn gebruikt en door wie? Waar zou het gevonden zijn? Dit kunnen ze opschrijven op onderstaande index-kaart.
3. Na een kwartier geven de leerlingen hun voorwerp en de indexkaart aan de leerlingen naast zich. Deze gaat onderzoeken of de aannames ook echt kloppen. Hiervoor kunnen ze naar de website van het [Rijksmuseum van Oudheden](#). Filter op Nederlandse prehistorie. De gevonden informatie wordt ook opgeschreven op de index-kaart.
4. Ga nu met de klas in gesprek. Waren er leerlingen die het helemaal bij het juiste eind hadden? Zo ja, zijn ze eerder naar een museum geweest? Welke leerling heeft de meeste informatie goed gegokt? Wie had alles bij het verkeerde eind?

TIP

Laat de leerlingen zelf gebruiksvoorwerpen zoeken voor een medeleerling. Dit kunnen ze doen op de website van het [RMO](#). Laat ze de foto printen of in een word-document kopiëren.

bedachte info

Voorwerp:
Materiaal:
Afmeting:
Periode:
Vindplaats:
Beschrijving/word gebruikt voor:

INDEX-KAART

Voorwerp:
Materiaal:
Afmeting:
Periode:
Vindplaats:
Beschrijving/word gebruikt voor:

gevonden info

GEBRUIKSVORWERPEN PREHISTORIE

Bron: Rijksmuseum van Oudheden www.rmo.nl